

De eeuwige terugkeer van het populisme

De burger is boos! Je hoort althans vrijwel niet anders. Reden voor *Geschiedenis Magazine* op zoek te gaan naar de historische wortels van het populisme.

In zijn aanbevolen *Waarom is de burger boos? Over hedendaags populisme* waarschuwt Maarten van Rossem zijn lezers al meteen dat zijn titel en zijn inleiding zelf al populistisch zijn, omdat de burgerij uiterst heterogeen is en lang niet alle burgers boos zijn. En dat de meeste burgers opmerkelijk tevreden zijn, zelfs met de Nederlandse democratie. Maar ondertussen zijn toch op zijn minst de ruim 17% kiezers van de PVV bij de laatste Tweede Kamerverkiezing boos. Hoewel ook dat natuurlijk een heterogene groep is. En hoewel ook onder de stemmers op andere partijen wel boze of bozige burgers te vinden zijn.

Maar de vraag is of dat, zoals vaak beweerd, zwevende kiezers zijn. Mij lijken het eerder vallende kiezers, die angst hebben voor armoede en rancune hebben tegen de elite en de graaiers. Voor wie de dromen van de democratie en van rijkdom, of bescheidenen van welvaart of nog bescheidener van sociale zekerheid, veranderd zijn in de nachtmerrie van de verborgen armoede of de dreiging daarvan.

Zoals Kees Vendrik in de ook aanbevolen dubbeldikke special 'De aanval op de elite' van *De Groene Amsterdammer* (24 februari) vaststelt kunnen inmiddels zo'n twee miljoen flexwerknemers en ZZP-ers geen beroep doen op de WW, ontslagvergoedingen of herscholingsbudgetten en zich pas melden bij het bijstandskloek als de laatste spaartegoeden zijn opgesoupeerd, het huis is verkocht en er geen verdienende partner is.

De comparatieve analyse van Rob Riemens *De eeuwige terugkeer van het fascisme* (ja, ook van harte aanbevolen), wijst op Menno ter Braaks *Het nationaal-socialisme als rancuneleer* van 1937. Beide moet u in dit verband niet ongelezen laten. Ten slotte wijs ik op Ronald Havenaars artikel *Te licht bevonden. Over PVV-ideoloog Martin Bosma* in *Tirade* en op Wouter van Oorschot die hiervan belangeloos een overdruk van 10 000 exemplaren via de boekhandel verspreidde. Hulde! Er staat de burgers dus wel wat te doen. Inspanning! Gelukkig biedt dit nummer ook nog heel wat belangeloze historische kennis en interessante tips voor boeken, tentoonstellingen en wat niet al. En dus ook voor ontspanning!

Frans Anzion, hoofdredacteur.

Op de cover: Abraham Kuypers als krachtpatser, een spotprent uit 1904 van Albert Hahn. De aanleiding was minister-president Kuypers niet aflatende inzet om tegen de wil van de Eerste Kamer zijn Hoger Onderwijswet geaccepteerd te krijgen. Hierdoor zou financiering van onder meer de protestantse Vrije Universiteit mogelijk worden.

50 Abonnement

Neem een jaarabonnement op *Geschiedenis Magazine* en ontvang de DVD 'De Middeleeuwen' van Terry Jones

8 Biografie

De afgelopen jaren verschenen er biografieën van De Geer, Den Uyl, Troelstra en Luns. Het genre van de historische biografie is in opmars. Toch kleven er nog altijd oude misverstanden aan. Bijvoorbeeld dat een biografie literair is en over grote mannen moet gaan.

40 Napoleon

Napoleon is geschiedenis. In hem komt het allemaal samen: revolutie en veldslagen, romantiek en ambitie. Een tentoonstelling in Bonn wil laten zien wat hij betekend heeft voor Europa.

45 Bankencrisis

Hij was misschien wel de Dirk Scheringa van zijn tijd: Leendert de Neufville. Door innovatieve maar riskante financiële constructies ging hij in 1763 bankroet. Zijn val veroorzaakte een bankencrisis waarbij tientallen banken betrokken waren.

52 De bijbel achterna

In de wereld van de late Oudheid was reizen heel wat moeilijker dan vandaag. Een zekere Egeria, een rijke vrouw uit de 4de eeuw, liet zich hierdoor niet ontmoedigen. Zij bezocht Jeruzalem en andere bijbelse plaatsen. Het verslag dat zij van haar reis maakte is bewaard gebleven.

EN VERDER

4 Woord vooraf

4 Nieuws

6 Deze maand 100 jaar geleden:

Eerste Internationale Vrouwendag

13 Column: Ed Jonker

39 Romeinse sporen: een tempel in Elst

42 Geschiedenis op straat: de nieuwbouw van Nagele

44 Film: *The sign of the cross* (1932)

49 Column: Amanda Kluvelid

60 Boeken

63 Agenda

Van Egeria is niet bekend hoe ze eruit zag. Portret van een aanzienlijke Romeins-Egyptische dame uit eind 3de eeuw, geschilderd op haar doodskist. Louvre, Parijs.

DE BIJBEL

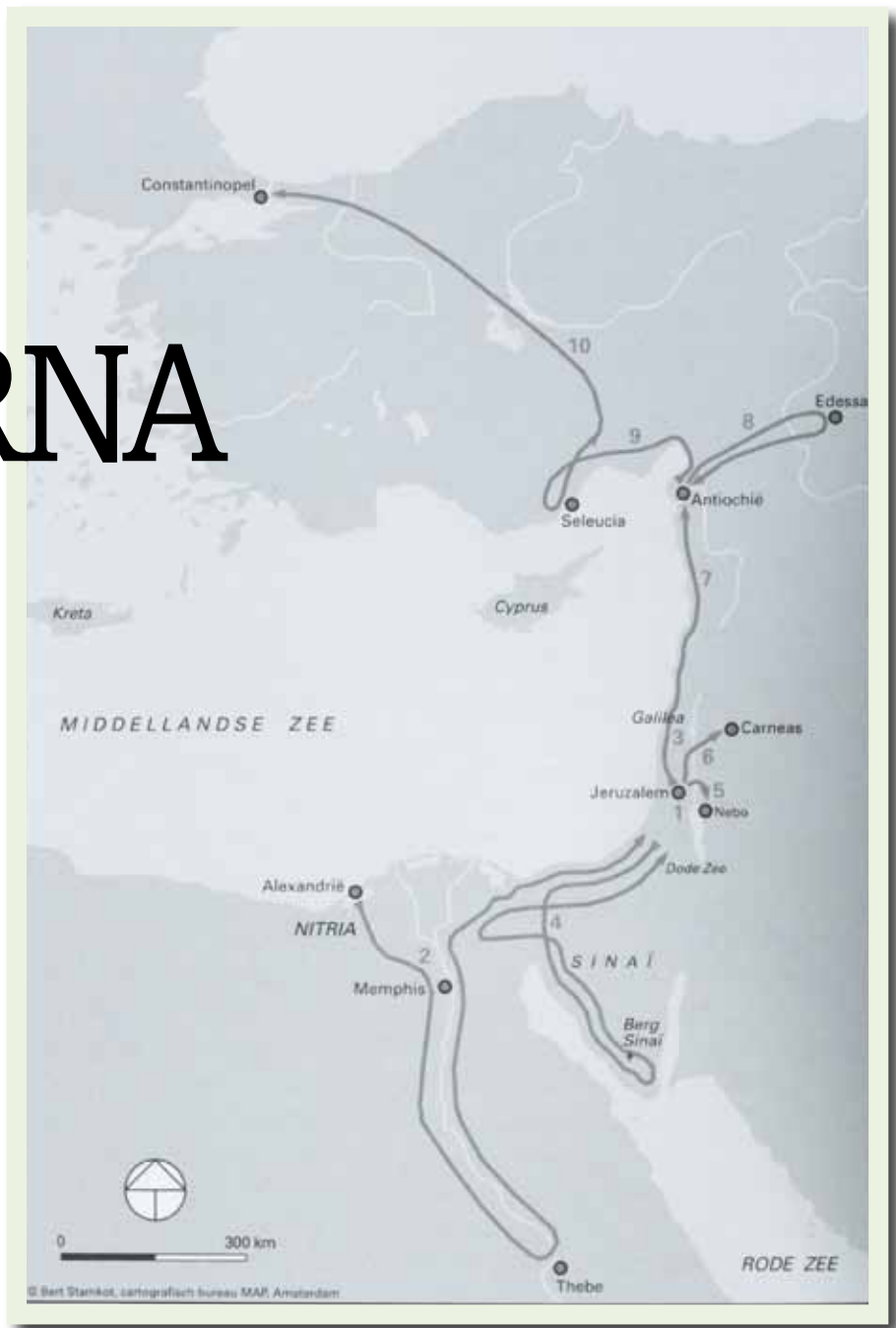
Het 4de-eeuwse reisdagboek van Egeria

In de wereld van de late Oudheid was reizen heel wat moeilijker dan vandaag, maar ook toen wilden mensen graag naar verre bestemmingen. Zo trok een zekere Egeria, een rijke vrouw uit Zuid-Gallië of Spanje, eind 4de eeuw naar Jeruzalem en vandaar nog verder het Midden-Oosten in. Een door haar geschreven verslag van haar tocht is bewaard gebleven.

ACHTERNA

VINCENT HUNINK

Jeruzalem, eind 383 n.Chr. De verzengende hitte van de zomer is voorbij, het seizoen is geschikt om te reizen. Een rijke dame, Egeria, afkomstig uit het westen van het Romeinse Rijk, formeert een klein reisgezelschap en gaat op weg vanuit de eeuwige stad. Zij wil naar Egypte, naar de berg Sinaï, het imposante toneel van verschillende Bijbelse verhalen, zoals het 'brandende braambos' van Mozes. Van haar reis maakt zij aantekeningen die zij vervolgens uitwerkt tot een enthousiast verslag. Het is niet haar eerste reis. Op dat moment verblijft zij al meer dan twee jaar in Jeruzalem, waar zij na een lange expeditie vanuit het verre westen van Europa is aangekomen. Vanuit Jeruzalem heeft ze zelfs al tochten ondernomen naar Egypte en Galilea. Over haar grote reis naar Palestina zijn geen details met zekerheid bekend, maar

Egeria kijkt met de ogen van het geloof

vermoedelijk is Egeria over land getrokken (in de winter was de zeevaart beperkt). Het zal een afmattende, gevaarlijke tocht zijn geweest, zeker voor een alleenstaande dame. Gelukkig was ze rijk genoeg om afdoende hulp en bescherming onderweg in te kopen.

Egeria is niet alleen rijk, maar ook invloedrijk. Het verslag van haar tochten vanuit Jeruzalem laat zien dat ze overal hartelijk wordt onthaald. Machthebbers, lokale bisschoppen, kloosterlingen en kluizenaars: allemaal openen zij hun deuren voor haar.

Dit moet wel betekenen dat zij een bijzondere verschijning is, die men niet zomaar de toegang kan weigeren. Natuurlijk speelt ook mee dat het fenomeen van kloosters en kluizen nog volop in ontwikkeling is. Anders dan in latere tijden heeft men er kennelijk nog geen problemen mee om vreemde vrouwen toe te laten. Egeria meldt zelfs dat ze overal onderdak krijgt voor de nacht. Al zal dat zeker in aparte kamers zijn geweest.

Gekleurde blik

Egeria schrijft niet voor zichzelf. Haar directe doelgroep is een clubje gelijkgestemde

↑ De route van Egeria's reizen. Kaart uit *In het land van de Bijbel*.

dames in de streek waar zij vandaan komt. Vroeger dachten geleerden aan een groep nonnen, van wie Egeria dan de 'abdis' was, tegenwoordig houdt men het liever op een groep ascetisch levende vrouwen uit een stad ergens in een Zuid-Gallische stad. Arles misschien, of Marseille.

Deze dames willen alles weten wat Egeria zoal ziet en meemaakt, en zij krijgen dan ook een veelheid aan details te lezen. Daarbij

gaat het niet speciaal om Egeria zelf. Haar emoties en gedachten komen slechts af en toe naar boven, bijna onbewust. Wel blijkt overal haar bevlogenheid, die kan overgaan in een soort religieuze vervoering. Zo beschrijft zij het uitzicht vanaf de Sinaï als volgt.

Ik wil dat u het volgende beseft, hooggeachte dames zusters. Op het punt waar wij stonden, dus buiten de kerkmuren, op de top van de middelste berg, leken de andere bergen, die we eerder met zoveel moeite beklommen hadden, ver onder ons te liggen. In vergelijking met de middelste berg, waarop wij

stonden, leken het heuveltjes! En dat terwijl ze toch zo gigantisch waren dat ik dacht dat ik nog nooit zulke hoge had gezien, behalve dan deze middelste die er ver boven uitstak. Egypte, Palestina, de Rode Zee, de Maagdelijke Zee die reikt tot Alexandrië, alsook het onafzienbare gebied van de Saracenen: dat alles zagen we onder ons liggen, het was nauwelijks te geloven.

Zo'n panoramisch uitzicht is op die plaats niet mogelijk. De weidse vergezichten zijn duidelijk ingegeven door het religieuze vuur van de schrijfster. Egeria kijkt, anders gezegd, met de ogen van het geloof.

En daarmee ziet zij overal dingen die zij eigenlijk al kent. Haar tochten in Bijbelse landen worden zo één groot feest van herkenning. Hier zat de profeet Elia, dáár ontving Mozes de tien geboden, en dáár zijn de joden vanuit Egypte langsgetrokken! Ook later, op andere reizen, verwijst zij overal naar motieven uit de Bijbel. De Bijbelse verhalen, die zij zo goed kent en zo vaak heeft gelezen, komen voor haar tot leven in het landschap waarin zich alles heeft afgespeeld. Het is deze Bijbelse realiteit die zij belangrijk vindt. Meer dan de banale details van haar eigen reisomstandigheden of emoties. Voor ons is dat wel jammer. Eigenlijk willen we weten hoe moe Egeria is na een dagje reizen. Of hoe hevig ze heeft gezweet en of ze last heeft gehad van darmklachten. Hoeveel mensen er met haar reizen en hoeveel geld het allemaal kost, en of ze 's avonds laat, als ze wakker ligt, misschien terug verlangt naar huis. Maar zulke menselijke kleinigheden vermeldt Egeria niet.

Persoonlijk

Toch schemert er af en toe een mooi detail door, waarin we iets van haar karakter zien. Zo wordt zij emotioneel als zij op weg terug naar Constantinopel, in de buurt van Tarsus, een oude bekende ontmoet.

Daar trof ik ook een vrouw met wie ik goed bevriend was en die een uitstekende reputatie had bij iedereen in de Oriënt: een heilige diacones genaamd Marthana. Ik had haar

◆ Egeria was onder andere in Alexandrië in Egypte, een belangrijk centrum van het vroege christendom. Afgebeeld is een vroegmiddeleeuws mozaïek van de evangelist Marcus die langs de vuurtoren van de stad vaart. San Marco basiliek, Venetië.

◀ De bijbelse verhalen komen voor Egeria tot leven in het landschap. Dat is haar eigenlijke reisdoel: te zijn waar bijvoorbeeld Mozes het brandend braambos zag of waar de Joden de Rode Zee overtrokken of het gouden kalf aanbaden. Fresco's uit de 3de eeuw uit een Syrische synagoge.

leren kennen in Jeruzalem, waar zij naartoe gekomen was om daar te bidden. Zij had nu de leiding over kluizen van apotaktiten ofwel maagden. Toen zij mij zag – wat een vreugde voor haar en voor mij! Hoe zou ik dat kunnen beschrijven?

En eenmaal aangekomen in Constantinopel is ze niet alleen innig dankbaar voor haar ervaringen en onverminderd reislustig, maar lijkt ze ook haar dood onder ogen te zien.

Vanuit die plaats, mijn beste dames, licht van mijn ogen, waar ik dit alles schrijf aan u, dierbare vrouwen, wil ik verder. Ik ben van plan, in de naam van Christus onze God, naar Azië te gaan, ik bedoel naar Efeze, vanwege het martelaarsgraf van de heilige en gelukzalige apostel Johannes, om daar te bidden. En mocht ik daarna nog in dit

Wie Egeria's woorden leest, maakt een tijdreis naar een Midden-Oosten van lang voor de moderne tijd

lichaam zijn en nog andere plaatsen kunnen bezoeken, dan zal ik u, dierbare dames, zelf persoonlijk daarover berichten, als God zo goed is mij dat te geven. En mocht ik op andere gedachten komen, dan zal ik u dat minstens schriftelijk laten weten. Beste dames, licht van mijn ogen, weest u zo goed om mij te gedenken, of ik nu in het lichaam ben of mijn lichaam al heb verlaten.

Bijbels gebied

Egeria's verslag is een prachtig document waarin, heel zeldzaam, de stem van een vrouw opklinkt. Ze hanteert een eenvoudige stijl vol herhalingen en soms onbeholpen formuleringen, en haar bijzondere Latijn leunt aan tegen de gesproken taal van haar tijd. Mooi materiaal voor historici en taalkundigen!

Maar vooral is haar boek een indringend getuigenis van een antieke reiziger in Bijbelse streken. Wie Egeria's woorden leest, maakt een tijdreis naar een Midden-Oosten van lang voor de moderne tijd, naar een Heilig Land zonder terrorisme en religieuze conflicten, naar een land vol sporen van de Bijbelse personages en verhalen. Voor Egeria is alles nog bijna tastbaar aanwezig.

Week van de Klassieken

De Oudheid staat in de belangstelling. In ieder geval in de week van 13 tot en met 24 april. Dan wordt voor het vierde achtereenvolgende jaar de Week van de Klassieken gehouden. Musea als het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, het Allard Pierson Museum in Amsterdam en Het Valkhof in Nijmegen organiseren speciale tentoonstellingen en/of lezingen die verband houden met het thema geld in de Oudheid. Tijdens de Week verschijnen er enkele bijzondere boeken, zoals *Van Troje tot Tiberus* van Velleius Paterculus (Athenaum) en *Athene* van Anton van Hooff (Ambo). Bij de laatste uitgeverij verschijnt ook het zeer aangeprezen *Het oude Egypte* van Toby Wilkinson. Voor meer informatie over activiteiten en uitgaven: www.weekvandeklassieken.nl

Vincent Hunink is universitair docent Vroegchristelijk Grieks en Latijn aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij publiceert geregeld vertalingen van teksten uit de Oudheid en Middeleeuwen, recentelijk onder meer van Tacitus, Augustinus en Bernardus van Clairvaux, zie www.vincenthunink.nl

VERDER LEZEN

- ▶ *Egeria, In het land van de bijbel. Reisverslag van een dame uit de 4de eeuw.* Latijnse tekst en Nederlandse vertaling Vincent Hunink, inleiding Jan Willem Drijvers, Uitgeverij Verloren, 2011.